

Het overzichtsarrest over medeplegen

Een doeltreffende handreiking aan de gerechtshoven?

Kawa A.F.M. Rasul¹

In december 2014 wees de Hoge Raad een overzichtsarrest dat de rechtspraktijk handvatten zou (moeten) bieden bij het bewezen verklaren van medeplegen. In deze bijdrage wordt de balans opgemaakt door, inmiddels een aantal jaar later, te bezien of het arrest onder meer de beoogde uitwerking heeft (gehad) op medeplegen-zaken en positief wordt beoordeeld door de gerechtshoven. Afgenomen interviews met dertien gerechtshofmedewerkers en een rechtspraakonderzoek naar 150 hofarresten uit een periode van drie jaar voor en drie jaar na het overzichtsarrest, lijken de conclusie te rechtvaardigen dat het overzichtsarrest over medeplegen een doeltreffende handreiking is aan de gerechtshoven.

1. Voorafgaande beschouwing

De laatste decennia is de Hoge Raad bezig een andere invulling te geven aan zijn rol als hoogste rechter. Hij profileert zich daarbij steeds meer als een rechtsvormend en een aan de noden van de rechtspraktijk dienstbaar instituut.² Een relatief nieuw procedé waarmee ons hoogste rechtscollege inhoud lijkt te willen geven aan deze accenten binnen zijn taakopvatting, is het wijzen van een 'overzichtsarrest': een bestendig arrest waarin (vaak de strafkamer van) de Hoge Raad – *nomen est omen* – overzicht geeft (of pretendeert te geven) van een bepaald leerstuk. Op 2 december 2014 was die eer te beurt gevallen aan het leerstuk medeplegen.³ In de voorafgaande beschouwing van dit overzichtsarrest onderstreept de Hoge Raad het belang van zijn leerstellige beschouwing voor de rechtspraktijk en reikt haar middels 'enige aandachtspunten' zogenaamde 'handvatten' aan.⁴ Het overzichtsarrest (alook daaropvolgende richtinggevende arresten waarin een toevoeging of verduidelijking wordt geboden)⁵ heeft, alle goede bedoelingen ten spijt, bij de rechtswetenschap en het Parket bij de Hoge Raad (juist ook) tot onduidelijkheden geleid.⁶ Interessant is nu de vraag hoe het arrest is aangekomen bij de rechtspraktijk, en meer specifiek de feitenrechter, op wie de Hoge Raad in dit arrest zijn vizier in het bijzonder lijkt te hebben gericht. In deze bijdrage wordt gepoogd deze vraag te beantwoorden voor specifiek de gerechtshoven. Daarvoor wordt in de volgende paragraaf allereerst stilgestaan bij de definitie en kenmerken van het fenomeen 'overzichtsarrest'. Vervolgens wordt (summier) ingegaan op de kernboodschap en het doel van

het overzichtsarrest over medeplegen. In de daaropvolgende paragrafen worden twee (kwalitatief en kwantitatief) empirische deelstudies gepresenteerd. In de laatste paragraaf volgen tot slot enkele afsluitende overwegingen.

2. Het begrip en de kenmerken van het 'overzichtsarrest'

Het 'overzichtsarrest' is een term die met enige regelmaat wordt gebruikt, zonder dat een gedeelde en sluitende definitie wordt gehanteerd. Een verscheidenheid aan termen, waaronder het 'standaardarrest', wordt gebruikt om dezelfde betekenis of (deels) overlappende betekenissen uit te drukken. Consequent(er) gebruik van deze kwalificaties, waarbij elke kwalificatie een ander doel impliceert, zou mijns inziens ten goede komen aan de duidelijkheid van een dergelijk arrest voor de rechtspraktijk. Gedacht kan worden aan een typologie waarin allereerst een onderscheid tussen 'toepassingsarresten' en 'richtinggevende arresten' wordt gemaakt. Het laatstgenoemde arrest kenmerkt zich doordat het (ook) 'zaaksoverstijgende overwegingen' bevat. Dat wil zeggen: overwegingen over een norm die betekenis heeft voor een groter aantal zaken en waarmee een leerstuk een bepaalde richting op kan worden gestuurd. Zulke zaaksoverstijgende overwegingen worden regelmatig geplaatst voorafgaand aan de beoordeling van alle of bepaalde middelen in een eigen rubriek, maar bijvoorbeeld ook (als vooropstellingen) voorafgaand aan de gemotiveerde beoordeling van het middel binnen de rubriek 'Beoordeling van het middel', alsook na de beslissing over het slagen van het middel.⁷ Op basis van

de inhoud van de zaakoverstijgende overwegingen kan vervolgens onderscheid worden gemaakt tussen verschillende soorten richtinggevende arresten. Een arrest met zaakoverstijgende overwegingen die zich kenmerken doordat deze zuiver een (samenvattend) overzicht van rechtsregels uit de rechtspraak (van de Hoge Raad) met betrekking tot een bepaald onderwerp bevatten, kan worden getypeerd als een 'kaal overzichtsarrest'. Een prototype van een dergelijk sober richtinggevend arrest is het *Redelijke termijn I*-arrest.⁸ Als het arrest echter naast een (samenvattend) overzicht van rechtsregels uit eerdere rechtspraak ook een actualisering, verfijning, herijking of aanvulling bevat van deze (oude) rechtsnormen,⁹ dan kan dit arrest worden gerekend tot het (sub)type 'overzichtsarrest met toevoeging'. Een voorbeeld van een dergelijk arrest is het *Redelijke termijn II*-arrest.¹⁰ Voorts kan in (richtinggevende) arresten ook een nieuwe, nadere of nog niet eerder (door de Hoge Raad) zo (duidelijk) geformuleerde rechtsnorm worden gegeven.¹¹ Een voorbeeld is het *Zwolsman*-arrest waarin de *Zwolsman*-norm is geïntroduceerd.¹² In dit laatste geval kan worden gesproken van een 'standaardarrest'. Dit type arrest kan overigens óók een (samenvattende) weergave van eerder gegeven rechtsregels omvatten.

3. Het overzichtsarrest over medeplegen: het type, de kernboodschap en het doel

Het *medeplegen*-arrest van 2 december 2014¹³ kan bij het hanteren van de typologie uit de vorige paragraaf, worden gekwalificeerd als een 'richtinggevend arrest' van het type 'overzichtsarrest met toevoeging'. Het arrest bevat overwegingen met een zaakoverstijgende betekenis, geplaatst in een eigen rubriek voorafgaand aan de beoordeling van het middel.¹⁴ Daarin wordt, naast een overzicht van rechtsregels over de deelnemingsfiguur medeplegen uit eerdere rechtspraak, mijns inziens, ook een verfijning gegeven van de bestaande rechtsnormen, in het bijzonder van het overkoepelende criterium van medeplegen, de 'nauwe (en bewuste) samenwerking', terwijl het verder geen nieuwe, nadere of nog niet eerder zo (duidelijk) geformuleerde rechtsnormen introduceert. Uit de zaakoverstijgende overwegingen kan een kernboodschap worden gedestilleerd die bestaat uit een materiële en een

Uiteindelijk lijkt de Hoge Raad met deze (tweeledige) kernboodschap te hebben beoogd de grens tussen het medeplegen en de medeplichtigheid strakker te trekken

formele dimensie.¹⁵ Allereerst wordt door de Hoge Raad nadruk gelegd op het aandeel van de individuele bijdrage van de verdachte bij het medeplegen. Dit aandeel moet 'van voldoende gewicht' zijn, waardoor het zich onderscheidt van het aandeel van de verdachte bij medeplichtigheid. Daarnaast wordt gewezen op de (verzwaaarde) motiveringsplicht bij het bewezen verklaren van niet-evidente gevallen van medeplegen, zoals medeplegen dat in de kern bestaat uit een niet-gezamenlijke uitvoering. De Hoge Raad biedt hierbij de feitenrechter een helpende hand door niet enkel aan te geven *dat* maar ook *hoe* in bepaalde gevallen extra (nauwkeurig) gemotiveerd moet worden. Een opsomming van gezichtspunten, zoals de 'onderlinge taakverdeling' en de 'intensiteit van de samenwerking', moet de feitenrechter helpen bij de vorming en motivering van zijn oordeel.¹⁶ Uiteindelijk lijkt de Hoge Raad met deze (tweeledige) kernboodschap te hebben beoogd de grens tussen het medeplegen en de medeplichtigheid strakker te trekken, en daarbij enerzijds de reikwijdte van het medeplegen te beperken, en anderzijds de medeplichtigheid (weer) onder de aandacht te brengen.

4. De gerechtshoven aan het woord

4.1. Inleiding en methode

Het is de hoogste tijd de aandacht te verleggen naar de gerechtshoven en te bezien of de in de vorige paragraaf beschreven kernboodschap van het overzichtsarrest over medeplegen door de gerechtshoven als zodanig wordt gepercipieerd, of het arrest bij de gerechtshoven ook de beoogde uitwerking heeft (gehad) op de (behandeling

Auteur

1. Mr. K.A.F.M. Rasul is recent afgestudeerd (master Privaatrecht) aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Het onderzoek is verricht in het kader van zijn afstudeerscriptie voor het Double Degree Programme 'Toga aan de Maas' (Togamaster en master Strafrecht) aan de EUR, waaraan hij heeft gewerkt als stagiair bij de Hoge Raad.

Noten

2. Zie bijvoorbeeld het jaarverslag van de Hoge Raad over 2014 (p. 4) en 2018 (in de rubriek '2018 Uitgelicht').
3. HR 2 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3474, NJ 2015/390, m.nt. P.A.M. Mevis (*Medeplegen*).

4. HR 2 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3474, NJ 2015/390, m.nt. P.A.M. Mevis, r.o. 3.1 en inhoudsindicatie (*Medeplegen*).
5. Zie bijv. HR 24 maart 2015, ECLI:NL:HR:2015:713/716/718 en HR 5 juli 2016, ECLI:NL:HR:2016:1315/1316/1319/1320/1321/1322/1323/1403.
6. Zie bijv. de door de advocaten-generaal (A-G) Spronken en Hofstee gezamenlijk geschreven voorafgaande beschouwing: HR 5 april 2016, ECLI:NL:PHR:2016:233/234/567/583/584/594/602.
7. Zie hierover ook: L.J.A. Pieterse, 'Het verschijnsel overzichtsarrest: een oriëntatie', *FED* 2017/1, afl. 1, par. 3, en C.P.M. Cleiren & J.M. ten Voorde, 'What's in a name?

Overzichtsarresten in perspectief', *Strafblad* 2018/1, par. 3.2.
8. HR 3 oktober 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA7309, NJ 2000/721, m.nt. J. de Hullu (*Redelijke termijn I*).
9. Pieterse, *FED* 2017/1, par. 3.
10. HR 17 juni 2008, ECLI:NL:HR:2008:BD2578, NJ 2008/358, m.nt. P.A.M. Mevis (*Redelijke termijn II*).
11. T. de Bont & W. van Schendel, 'Overzichtsarresten van de Strafkamer', *Strafblad* 2018/1, p. 7-8.
12. HR 19 december 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZD0328, NJ 1996/249, r.o. 5 (*Zwolsman*).
13. HR 2 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3474, NJ 2015/390,

m.nt. P.A.M. Mevis (*Medeplegen*).
14. R.o. 3.1-3.2.2.
15. Ik wil hier vermelden dat dit mijn interpretatie is van de kernboodschap na bestudering van het overzichtsarrest, de vervolgarresten en de literatuur hieromtrent. Het onderscheid in een materiële en een formele dimensie is ontleend aan Mevis en Rozemond (HR 2 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3474, NJ 2015/390, m.nt. P.A.M. Mevis, par. 1 en HR 5 juli 2016, ECLI:NL:HR:2016:1316, NJ 2016/411, m.nt. N. Rozemond, par. 1).
16. HR 2 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3474, NJ 2015/390, m.nt. P.A.M. Mevis (*Medeplegen*), r.o. 3.2.2.



© Jose L. Stephens/Shutterstock

van) medeplegen-zaken waarop het arrest van toepassing is, of de gerechtshoven het arrest veelvuldig gebruiken, en of het arrest door hen positief wordt gewaardeerd. Om dichterbij de antwoorden op deze vragen te komen, is gebruikgemaakt van individueel en *face-to-face* afgenomen diepte-interviews met acht raadsheren en vijf juridisch medewerkers van de strafsectoren van de gerechtshoven. De interviews, alle afgenomen in april 2018, zijn auditief opgenomen en vervolgens geanalyseerd met behulp van NVivo Pro 12, een *Computer Assisted Qualitative Data Analysis Software*.¹⁷ De bevindingen worden in de volgende deelparagrafen in hoofdlijnen gepresenteerd.

4.2. Duiding en gevolgen

Aan de respondenten is gevraagd wat zij als de kernboodschap van het arrest beschouwen. De meest gegeven antwoorden komen grotendeels overeen met de in de derde paragraaf omschreven kernboodschap, te weten: het onderstrepen van het belang van het aandeel van de verdachte bij medeplegen en de (verzwaaarde) motiveringsplicht bij niet-evidente gevallen van medeplegen. Daarnaast vermoeden meerdere respondenten dat de Hoge Raad paal en perk heeft willen stellen aan de uitvloeiing

van het medeplegen-begrip in de periode voorafgaand aan het overzichtsarrest. In dit verband wordt wel eens begrepen dat het arrest heeft willen afrekenen met redeneringen en (hulp)criteria die tot dan toe in de feitenrechtspraak werden gebruikt (of voorzichtiger: deze heeft willen nuanceren). Zo wordt gewezen op de (te) grote waarde die werd gehecht aan het (niet-)distantiëren van het strafbare feit, alsook op de neiging die kon bestaan te beredeneren vanuit – cru gezegd – de gedachte ‘samen uit, samen thuis’, ‘je was erbij, dus je bent erbij (oftewel: een medepleger)’ of – *a contrario* – ‘je was er niet bij, dus je bent een medeplechtige’.

Aan de respondenten is ook gevraagd of het overzichtsarrest over medeplegen hen heeft aangezet tot een andere behandeling van zaken die zich bevinden op het grensvlak medeplegen-medeplichtigheid. Nagenoeg alle respondenten beantwoorden deze vraag bevestigend. Vaak wordt genoemd dat de andere behandeling bestaat in het meer of preciezer dan eerst doorvragen over en waarderen van de individuele bijdrage van de verdachte, alsook in het uitgebreider of beter motiveren. Verder geeft, desgevraagd, ongeveer de helft van de respondenten aan zowel minder (snel) tot het medeplegen als vaker tot

Genoemd wordt dat het overzichtsarrest helpt een hofarrest cassatiebestendig te maken en bewustwording te creëren bij de behandeling van voorheen wellicht ietwat laconiek toegepaste leerstukken

medeplichtigheid te (zijn ge)komen na het overzichtsarrest, dan ervoor in vergelijkbare gevallen. Enkele keren komt daarbij naar voren dat nu vaker dan voorheen ‘veiligheidshalve’ of ‘met de wens om de zaak overeind te houden’ de medeplichtigheid wordt verkozen boven het medeplegen.

4.3. Gebruik en waardering

Uit de interviews komt naar voren dat alle respondenten van het overzichtsarrest over medeplegen gebruikmaken, vaak in meerdere fasen van het (rechterlijke) besluitvormingsproces. Daarbij wordt door sommigen bij het concipiëren van een arrest (ter vooropstelling) geciteerd uit het overzichtsarrest, anderen gebruiken het overzichtsarrest (slechts in hun onderbouwing in bewijsoverwegingen. De respondenten zijn bovendien unaniem (al dan niet overwegend) te spreken over dit overzichtsarrest. De redenen hiervoor hangen ofwel samen met de inhoud van het arrest, ofwel met de vorm waarin het is gegoten (het ‘overzichtsarrestkarakter’). Inhoudelijk blijken meerdere respondenten lof te hebben voor de (nieuwe) richting waarin het leerstuk medeplegen wordt geduwd ‘na jaren van uitholling van het medeplegen-begrip’. Wat betreft de categorie redenen die samenhangen met het overzichtsarrestkarakter wordt het vaakst genoemd het positieve effect op de efficiëntie van de behandeling van zaken; de relevante uitgangspunten en criteria worden aangereikt op een presenteerblaadje dat gemakkelijk te raadplegen is. Verder wordt door enkele respondenten het overzichtsarrest (meer in het algemeen) gezien als bevorderlijk voor de rechtszekerheid, -duidelijkheid en/of -eenheid. Zo zou het regionale interpretaties van een leerstuk kanaliseren en verkeerde tendensen de kop indrukken. Ook wordt bij een *overzichtsarrest* wél de zekerheid ervaren dat het arrest het geldende recht weerspiegelt. In dat verband wordt ook genoemd dat het overzichtsarrest helpt een hofarrest cassatiebestendig te maken en bewustwording te creëren bij de behandeling van voorheen wellicht ietwat laconiek toegepaste leerstukken.

Dat met betrekking tot het overzichtsarrest over medeplegen de balans bij alle respondenten uiteindelijk positief uitslaat, verhindert hen niet ook (desgevraagd) kanttekeningen te plaatsen. Dikwijls hebben deze betrekking op het fenomeen overzichtsarrest in het algemeen. De meeste kritische noten vallen onder de noemer ‘onduidelijkheid over de bedoeling’. Zo geven enkele respondenten aan dat een overzichtsarrest soms verkeerd kan worden geïnterpreteerd, omdat het de ene keer wel multifunctioneel is en de andere keer weer niet. Hierdoor kan een overzichtsarrest worden geraadpleegd met de verwachting dat het enkel de bestaande rechtspraak weergeeft (monofunctioneel), terwijl het arrest óók het recht ontwikkelt (multifunctioneel). Het gevaar zou daarbij bestaan dat over vernieuwingen heen wordt gelezen, vooral als de Hoge Raad iets wat nieuw is, presenteert als standaard of uitleg. Andere vaker genoemde (potentiële) keerzijden hebben betrekking op de rolverdeling tussen

de Hoge Raad en de feitenrechter. De Hoge Raad zou bijvoorbeeld te veel ‘verfeitelijken’ wat relevant kan zijn bij de bewezenverklaring van medeplegen. Hiermee zou het gevaar bestaan dat de Hoge Raad in het vaarwater van de feitenrechter komt te zitten door in cassatie ook heel feitelijk, als ‘derde feitenrechter’, de zaken te beoordelen. Op een wat door een respondent wordt beschreven als een ‘voorzichtige rechter’ – een die te allen tijde binnen de lijnen wil blijven van hetgeen door de Hoge Raad overwogen – zou een overzichtsarrest ook een beperkende invloed kunnen hebben. Tot slot wordt door respondenten gewezen op het gevaar op fixatie van de rechtsontwikkeling en op gemakzucht bij de gerechtshoven. Zo zou een rechter te veel kunnen leunen op overzichtsarresten, (daardoor) onvoldoende zelf blijven nadenken alsook onvoldoende creatieve oplossingen blijven verzinnen.

4.4. Tussenconclusie en beperkingen

Uit de interviews met dertien raadsheren en juridisch medewerkers van de gerechtshoven blijkt dat een redelijke overeenstemming bestaat over de interpretatie van de kernboodschap van het overzichtsarrest over medeplegen. Het overgrote deel van de respondenten geeft ook aan tot een andere behandeling van medeplegen-zaken op de grens tussen medeplegen en de medeplichtigheid te (zijn ge)komen. Vaak komt dit neer op het minder (snel) bewezen verklaren van medeplegen, het vaker bewezen verklaren van de medeplichtigheid en/of het uitgebreider motiveren van het medeplegen. De respondenten geven aan regelmatig en in meerdere fasen van het besluitvormingsproces gebruik te maken van het overzichtsarrest (over medeplegen) dat – vaak vanwege doelmatigheidsvoordelen – met open armen wordt ontvangen. Enkele fundamentele beperkingen van dit onderzoek beletten echter het maken van gevolgtrekkingen die gelden voor alle strafsectoren van de gerechtshoven. Het grootste bezwaar betreft de externe validiteit, oftewel de representativiteit van (het aantal en het type) respondenten voor de gehele beoogde populatie. Slechts acht raadsheren en vijf juridisch medewerkers zijn geïnterviewd, uit een beoogde populatie van naar schatting meer dan honderd raadsheren en juridisch medewerkers die werkzaam zijn bij een strafsector van een van de vier gerechtshoven. Dat niet meer raadsheren en juridisch medewerkers zijn geïnterviewd, hangt onder meer samen met het feit dat het in het tijdsbestek van het scriptietraject te tijdrovend en arbeidsintensief zou zijn om meer respondenten te interviewen. Verder doet ook de oververtegenwoordiging van het gerechtshof Den Haag (zes van de dertien respondenten) en de ondervertegenwoordiging van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden (geen van de respondenten), afbreuk aan de generaliseerbaarheid van de bevindingen. Ook hier is dit geen bewuste keuze geweest; de samenstelling van de groep respondenten houdt onder meer verband met de bereidwilligheid en (on)mogelijkheid van gerechtshoven om binnen het tijdsbestek van het scriptietraject interviews af te nemen. Het gevolg van deze beperkingen is dat

17. Voor een gedetailleerdere beschrijving van de methode (en de beperkingen) van dit deelonderzoek verwijst ik naar het vijfde

hoofdstuk van mijn scriptie, te raadplegen op het *NJB*-blog (njb.nl/njblog, ‘Overzichtsarrest doeltreffend?’, 2 april 2019).

In de appendix van de scriptie is ook een voorbeeld-interviewvragenlijst te vinden. Verder zijn de (geanonimiseerde versies

van de) interviewverslagen op verzoek beschikbaar.

de resultaten van het deelonderzoek vooral ter illustratie dienen en weerspiegelen wat de ervaringen en percepties bij de gerechtshoven omtrent het overzichtsarrest over medeplegen kunnen zijn.

5. Een rechtspraakonderzoek naar het effect van het overzichtsarrest over medeplegen op de hofarresten

5.1. Inleiding en methode

In deze paragraaf verandert het studieobject en worden juist de hofarresten onderzocht op een eventuele uitwerking van het overzichtsarrest over medeplegen. Een meer afgebakende vraag is geformuleerd ter uitvoering van deze kwantitatief empirische deelstudie. Onderzocht is of een verschil in de verhouding bestaat tussen het aantal bewijsbeslissingen waarin:

- (I) medeplegen is bewezenverklaard van;
- (II) medeplichtigheid is bewezenverklaard aan, en;
- (III) noch het medeplegen noch de medeplichtigheid is bewezenverklaard van of aan, een diefstaldelict uit art. 310-312 Sr,
 - uit een periode van twee jaar en elf maanden voor en twee jaar en elf maanden na het overzichtsarrest over medeplegen,
 - in op uitspraken.rechtspraak.nl gepubliceerde hofarresten uit deze perioden waarin zowel de medeplegen-variant als de medeplichtigheidsvariant van een(zelfde) diefstaldelict uit art. 310-312 Sr ten laste is gelegd.

De hofarresten uit de periode van januari 2012 t/m november 2014 (de 'pre-overzichtsarrestperiode') zijn vergeleken met de hofarresten uit de periode van juni 2015 t/m april 2018 (de 'post-overzichtsarrestperiode'). De hofarresten uit de periode van december 2014 t/m mei 2015 zijn niet onderzocht; deze zes maanden zijn aangemerkt als een soort incubatietijd waarin het overzichtsarrest heeft moeten landen bij de gerechtshoven. Door enkel hofarresten bij het onderzoek te betrekken waarin zowel een medeplegen-variant als een medeplichtigheidsvariant van een(zelfde) delict ten laste is gelegd, is getracht de zaken in kaart te brengen waarin, zoals in het overzichtsarrest over medeplegen, een grensgeval van medeplegen-medeplichtigheid speelt. Verder maakt de beperking tot tenlasteleggingen van één type delict, een diefstaldelict uit art. 310-312 Sr, een zuiverder vergelijking mogelijk tussen de hofarresten voor en na het overzichtsarrest over medeplegen – delictsafhankelijke factoren spelen bij een dergelijke vergelijking immers een veel kleinere rol. Om de reden dat blijkt de casus in het overzichtsarrest over medeplegen en de richtinggevende vervolgarresten¹⁸ de zaakoverstijgende overwegingen in het bijzonder relevant lijken te zijn bij de (gekwalficeerde) diefstal (art. 310-311 Sr) en (vaker nog) diefstal met geweld (art. 312 Sr), is voor de beperking tot diefstaldelicten uit 310-312 Sr gekozen. Uiteindelijk zijn de relevante hofarresten gevonden door op uitspraken.rechtspraak.nl enkele zoekslagen te verrichten met gebruikmaking van termen die doorgaans voorkomen of zelfs onmisbaar zijn, in arresten met de in dit onderzoek gezochte tenlasteleggingen.¹⁹

5.2. Resultaten

Voor deze studie zijn uiteindelijk 186 tenlastegelegde feiten (waarvan respectievelijk 82 en 104 uit de pre- en post-overzichtsarrestperiode) uit 150 hofarresten (waarvan respectievelijk 65 en 85 uit de pre- en post-overzichtsarrestperiode) geschikt bevonden en onderzocht.²⁰ Op grondslag van de 82 geschikt bevonden tenlastegelegde feiten uit de pre-overzichtsarrestperiode is het gerechtshof 41 maal tot de bewezenverklaring van het medeplegen van, en 10 maal tot de bewezenverklaring van de medeplichtigheid aan, een diefstaldelict uit art. 310-312 Sr gekomen. De overige 31 keer is het gerechtshof niet tot de voorgaande bewezenverklaringen gekomen, in de meeste gevallen omdat het tot een vrijspraak is gekomen van alle onderdelen van het tenlastegelegde feit, maar ook een enkele keer omdat hij de pleegvariant van het diefstaldelict heeft bewezenverklaard. In Figuur 1 is voorgaande grafisch weergegeven, waarbij de percentages staan voor het aandeel van elk van de bewijsbeslissingen in het totaal van de bewijsbeslissingen.

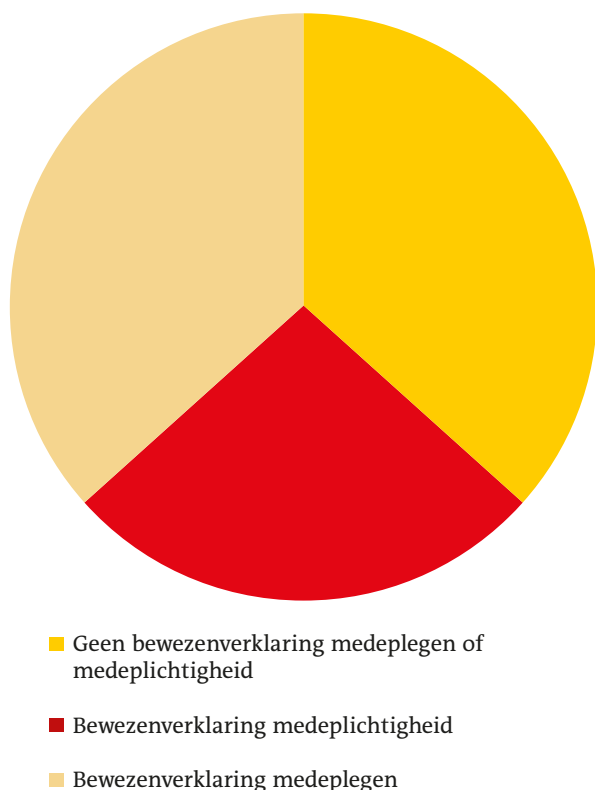
Op grondslag van de 104 geschikt bevonden tenlastegelegde feiten uit de post-overzichtsarrestperiode is het gerechtshof 38 maal tot de bewezenverklaring van het medeplegen van, en 28 maal tot de bewezenverklaring van de medeplichtigheid aan, een diefstaldelict uit art. 310-312 Sr gekomen. De overige 38 keer is het gerechtshof niet tot de voorgaande bewezenverklaringen gekomen; in bijna alle gevallen omdat het tot een vrijspraak is gekomen van alle onderdelen van het tenlastegelegde feit. In Figuur 2 is het voorgaande, op dezelfde wijze als in Figuur 1, grafisch weergegeven.

Bewijsbeslissing over het medeplegen van en de medeplichtigheid aan een diefstaldelict (pre-overzichtsarrestperiode)



Figuur 1 Resultaten pre-overzichtsarrestperiode

Bewijsbeslissing over het medeplegen van en de medeplichtigheid aan een diefstaldelict (post-overzichtsarrestperiode)



Figuur 2 Resultaten post-overzichtsarrestperiode

5.3. Tussenconclusie en beperkingen

Vergelijking van de pre- met de post-overzichtsarrestperiode uit dit rechtspraakonderzoek laat zien dat van het totale aantal bewijsbeslissingen:

- Het percentage bewezenverklaringen van de medeplegen-variant met een kwart is gedaald (van 50% naar 37%);²¹
- Het percentage bewezenverklaringen van de medeplichtigheidsvariant meer dan verdubbeld is (van 12% naar 27%);
- Het percentage bewijsbeslissingen waarin zowel het medeplegen als de medeplichtigheid niet is bewezenverklaard (nagenoeg) hetzelfde is gebleven (van 38% naar 37%).

Deze resultaten vormen een indicatie dat na het overzichtsarrest over medeplegen door de gerechtshoven in de grensgevallen van medeplegen-medeplichtigheid, het medeplegen minder vaak en de medeplichtigheid vaker wordt bewezenverklaard dan vóór het overzichtsarrest

De resultaten vormen een indicatie dat na het overzichtsarrest door de gerechtshoven in de grensgevallen van medeplegen-medeplichtigheid, het medeplegen minder vaak en de medeplichtigheid vaker wordt bewezenverklaard

over medeplegen. Een effect dat bovendien in lijn is met het in paragraaf drie beschreven doel van het overzichtsarrest over medeplegen. Het deelonderzoek kent echter tekortkomingen die niet toestaan de bevindingen als meer dan een 'indicatie' te zien. Een van deze tekortkomingen is de beperking van het onderzoek tot diefstaldelicten uit art. 310-312 Sr. Hierdoor is voorzichtigheid geboden bij het doortrekken van de conclusies uit deze paragraaf naar het medeplegen van andere delicten. Ook moet erop worden gewezen dat – zoals voor een zuiver(der) vergelijkingsonderzoek wel gewenst is – niet alle onderzochte tenlasteleggingen dezelfde vorm hebben. Hierdoor kan de manier van ten laste leggen, bijvoorbeeld in de gelede (primair/subsidiar) of alternatieve vorm, invloed hebben gehad op de bewijsbeslissingen. Verder kent de gebruikte uitsprakendatabank enkele beperkingen waarvan de belangrijkste erop neerkomt dat de hofarresten lang niet allemaal, en ook selectief, worden gepubliceerd.²² Met betrekking tot de (onmogelijkheid tot) generalisatie van de bevindingen kan ook nog worden genoemd dat de arresten van het gerechtshof Amsterdam – ook als rekening wordt gehouden met het verschil in uitstroom van zaken en de publicatiegraad per hof – oververtegenwoordigd, en de zaken van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ondervertegenwoordigd zijn in dit rechtspraakonderzoek.²³ Tot slot moet de mate waarin de casuïstiek een rol speelt bij dit onderwerp niet worden onderschat; de feiten en de feitenvaststelling kunnen namelijk sterk verschillen per zaak. Uiteindelijk moet derhalve ook van dit deelonderzoek worden gezegd dat het karakter (slechts) verkennend is.

6. Tot besluit

Dat het overzichtsarrest over medeplegen in de literatuur gemengd is ontvangen, lijkt geen voorbode te zijn van de doeltreffendheid en de 'handreikingsfunctie' van dit over-

18. Zie onder meer: HR 24 maart 2015, ECLI:NL:HR:2015:713, *NBSTRAF* 2015/100, m.nt. J.S. Nan.

19. Voor een uitgebreider beschrijving van de methode (en beperkingen) van dit deelonderzoek kan ook weer worden verwezen naar mijn scriptie, hoofdstuk 4, te raadplegen op het *NJB*-blog (njb.nl/njblog, 'Over-

zichtsarrest doeltreffend?', 2 april 2019).

20. Met behulp van Microsoft Excel zijn van elk hofarrest in een spreadsheet de belangrijkste gegevens genoteerd. Aan het verstrekken van de Excel-spreadsheet verleen ik, op verzoek, graag mijn medewerking.

21. In de grafiek staat overigens '36%', nu zowel het percentage 'bewezenverklaring

medeplegen' als het percentage 'geen bewezenverklaring medeplegen of medeplichtigheid' 36,5% is. Beide percentages afronden naar 37% zou verhinderen dat het totaal van de percentages in de cirkel bij elkaar opgeteld 100% bedraagt.

22. Zie Besluit selectiecriteria uitsprakendatabank Rechtspraak.nl 2012, art. 4-6 en de

toelichting, te raadplegen via: rechtspraak.nl/Uitspraken-en-nieuws/Uitspraken/Paginas/Selectiecriteria.aspx.

23. Het aantal onderzochte hofarresten per gerechtshof: Amsterdam: 64, Den Haag: 47, 's-Hertogenbosch: 22, en Arnhem-Leeuwarden: 17.

Dat het overzichtsarrest over medeplegen in de literatuur gemengd is ontvangen, lijkt geen voorbode te zijn van de doeltreffendheid en de ‘handreikingsfunctie’ van dit overzichtsarrest voor de gerechtshoven

zichtsarrest voor de gerechtshoven. Het doel van het arrest lijkt te zijn bereikt, in die zin dat de bevindingen uit het verkennende onderzoek indiceren dat bij de gerechtshoven de kernboodschap van het arrest grotendeels als zodanig is gepercipieerd en het arrest de beoogde uitwerking heeft (gehad) op de medeplegen-zaken waarop het arrest van toepassing is. De gerechtshoven lijken het overzichtsarrest daarnaast ook als een handreiking, een deugdelijk hulpmiddel bij de behandeling van medeplegen-zaken, te beschouwen. Het arrest wordt veelvuldig gebruikt door de gerechtshoven en ook wordt het arrest door hen eenstemmig positief beoordeeld, zowel op basis van de inhoud – bijvoorbeeld vanwege het verhelderde onderscheid tussen medeplegen en medepllichtigheid – als vanwege de vorm – bijvoorbeeld vanwege het voor gerechtshoven om efficiëntieredenen geapprecieerde overzichtsarrestkarakter. Het voorgaande neemt niet weg dat in het overzichtsarrest (over medeplegen) ook gevaren kunnen schuilgaan, zoals het gevaar van blikvernaauwing en een geremde rechtsontwikkeling. De sleutel voor het afwenden van dit gevaar ligt mijns inziens echter met name bij de gerechtshoven zelf. Zij dienen een brede blik te behouden op de (aanvullende, detail- en variatie)jurisprudentie en – als daar aanleiding toe bestaat – niet te schuwen gemotiveerd af te wijken van een overzichtsarrest. Hiermee krijgt de Hoge Raad uiteindelijk de gelegenheid zich uit te spreken over een breder scala aan overwe-

gingen, waardoor het leerstuk zich meer en sneller kan ontwikkelen.

Ook de Hoge Raad vervult een rol in het bevorderen van de doeltreffendheid en de handreikingsfunctie van het (fenomeen) overzichtsarrest. Zo kan hij de gerechtshoven (alook de gehele rechtspraak) een dienst bewijzen door soms meer over zijn bedoeling prijs te geven. In sommige gevallen kan hiermee worden voorkomen dat arresten verkeerd worden geïnterpreteerd. Dit zou de Hoge Raad al kunnen doen door consequent de termen ‘overzichtsarrest’ en ‘standaardarrest’ te gebruiken voor arresten met verschillende doelen, zoals het geven van slechts een samenvattende weergave van de stand van zaken, het verfijnen van een vaststaande regel, of juist het introduceren van nieuwe rechtsnormen. Verder lijkt het mij geen overbodigheid in overzichtsarresten die zich daarvoor lenen, de lezer duidelijk(er) op de hoogte te stellen van de (al dan niet nieuwe) status van overwegingen, om zo te voorkomen dat vernieuwingen voor de lezer ongemerkt het overzichtsarrest insluipen. Tot slot zou de Hoge Raad de rechtspraak tegemoet kunnen komen door in overzichtsarresten de zaakoverstijgende overwegingen altijd voorafgaand aan de beoordeling van de middelen in een eigen rubriek te plaatsen. Deze rubriek kan dan – anders dan nu het geval is – worden voorbehouden aan zaakoverstijgende overwegingen, waardoor het belangwekkende karakter onmiskenbaar en in één oogopslag duidelijk wordt. •